

Araştırma Makalesi

Azerbaycan âşık sanatında Sayat Nova'nın çalışmalarının incelenmesi

Sehrana Kasimi¹

AMİA Mimarlık ve Güzel Sanatlar Enstitüsü Musiki Tarihi ve Nazariyyatı Bölümü, Bakü, Azerbaycan

Makale Bilgisi

Geliş: 30 Nisan 2024
Kabul: 27 Haziran 2024
Online Yayın: 30 Haziran 2024

Anahtar Kelimeler

Azerbaycan Âşık Sanatı
Âşık Alesker
Abbas Tufarganlı
Kervan yolu
Koşma
Sayat-Nova
Saz
Tiflis

Öz

Kadim Doğu ile Batı arasında köprü rolünü oynayan Azerbaycan, stratejik açıdan güçlü komşularının dikkatini çekmekteydi. Doğal kaynaklarla zengin olan ülkemiz komşu ülkelerle kültürel ilişki kurmaktaydı. Aslında "İpek Yolu"nun Azerbaycan'dan geçmesi ve ülkemizin Batı ve Doğu ülkeleri ile karşılıklı ilişkileri, halkımızın kültürünün şekillenmesinde önemli role sahip olmuştur. Azerbaycan'da zaman zaman saz ve söz üstadları faaliyette bulunmuşlardır. Milli musikimiz olan muğamlar, tasnifler, âşık müziği ve folklor örnekleri Azerbaycan halkının milli servetidir. Âşık sanatı senkretik kadim bir sanat türüdür. Eski zamanlarda âşık ozan olarak isimlendirilirdi. Günümüzde ise âşık-müzik icracısı, şarkıcı, besteci, aktör, rakkas, bedii kıraat üstadı, şair, bilim adamı, destan söyleyen, komedyen ve eğitimcidir. Azerbaycan'da âşık okulu XVIII-XIX. yüzyıllarda gelişiminin doruğuna ulaşmıştır. Sonralar da âşık okulu gelişmeye devam etti. Birbirinden ilginç ve zeki âşıklar yetişti. Âşık Gurbani, Abbas Tufarganlı, Hasta Kasım, Valeh, Şemkirli Hüseyin, Alı, Alesker, Molla Cuma, Ağdabanlı Gurban, Hüseyin Bozalganlı, Mirze Bilal ve diğerleri Azerbaycan'ın sevilen âşıklarıdır. Takdim olunan makalede Azerbaycan âşıklarının musiki kültürünün gelişiminden bahsedilmektedir. Diğer halklar gibi Azerbaycan araştırmacıları da unutulmaya yüz tutmuş âşıklardan bahsetmişlerdir. Bu gibi üstatlardan biri de Sayat Nova'dır. Âşık Sayat Nova birkaç dilde yazmıştır. Onun koşmaları, tecnis ve şiirlerinin ekseriyeti Azerbaycan dilindeyken, Ermeni ve Gürcüce de besteler yapmıştır. Azerbaycan dilinde yazan ve konuşan Sayat Nova, 18-20'li yaşlarında iken yalnız bir dilde, birkaç yıl sonra Gürcüce, 30 yaşına ulaştıktan sonra ise Ermenice yazmaya başlamıştır. Şöyle ki onun bize kadar ulaşan koşmalarının ekseriyeti, yani 115 tanesi Azerbaycan, 60 tanesi Ermeni, 37 tanesi ise Gürcücedir. Gürcü yazar Zevza Medulaşvili, "Sayat Nova" kitabında söz konusu dönemin Tiflis Türkçesi, Tiflis Gürcü ve Ermeni şivelerini kaydetmiştir. Bu kitapta âşığın Azerbaycan dilinde 24 şiirinin çevirisi takdim edilmiştir. (Memmedoğlu, Seyyadın Nevesi Sayat-Nova). Makalede kullanılan kaynaklar birincil kaynaklardır. Bu makalede birkaç Azerbaycan âşığının yanı sıra Âşık Sayat Nova'nın hiçbir bilimsel yayında yayınlanmamış koşma ve şiirleri takdim edilmiştir. Kanaatimizce gelecekte saz sanatçısı Âşık Sayat'ın eserleri Azerbaycan müzikbilimcilerinin yanı sıra diğer sanat bilimciler tarafından daha derinden araştırılarak okurların hizmetine sunulacaktır.

2822-3195 / © 2024 TM
Genç Bilge Yayıncılık tarafından
yayınlanmakta olup, açık erişim,
CC BY-NC-ND lisansına sahiptir.

Makaleye atıf için

Kasimi, S. (2024). Azerbaycan âşık sanatında Sayat Nova'nın çalışmalarının incelenmesi. *Türk Müziği*, 4(2), 91-109. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12592183>

Giriş

Azerbaycan insan uygarlığının kadim diyarlarından biridir. Bu topraklar aynı zamanda kadim kültürlerin (Kür-Aras, Helenistik, İskit, Alban vs.) mekanıdır. Azerbaycan insanının bakış açısı kültürlerin sentezi ve ülkede yüzyıllar boyu mevcut olmuş birçok dinin-Putperestlik, Zerdüştlük, Hristiyanlık, Şamanizm'in yanı sıra İslam temelinde şekillenmiştir. Ülkemiz topraklarında yapılan arkeolojik kazılar, yerel boyların Kadim Doğu ve Ön Asya ile birlikte Suriye, Finike, Mısır, Asur, Mezopotamya, İran, Hindistan, Çin ve diğer ülkelerle olan ilişkisini ortaya çıkarmıştır. Elde edilen veriler bu boyların kendine özgü yüksek yaşam kültürüne sahip olduklarını ispatlamaktadır. Azerbaycan

kültürünün uzun gelişim yolunu ve ülkenin zor kaderini, yerleştiği mekan belirlemektedir. Kadim Doğu ile Batı arasında köprü görevi gören Azerbaycan, stratejik açıdan güçlü komşularının dikkatini çekmekte ve onlar doğal kaynaklarla zengin bu ülke ile rekabet etmekteydiler. Aslında İpek Yolu'nun Azerbaycan'dan geçmesi, ülkemizin Batı ve Doğu ülkeleri ile kurduğu ilişkiler, halkımızın kültürünün şekillenmesinde önemli role sahip olmuştur. Azerbaycan'da zaman zaman saz, söz üstatları faaliyette bulunmuşlardır. Milli musikimiz olan muğam, tasnif, âşık müziği, folklor örnekleri, Azerbaycan halkının milli servetidir. Âşık sanatı kadim bir senkretik sanat türüdür. Eskiden âşığa ozan denirdi. Günümüzde ise âşık, müzik icracısı, şarkıcı, türkücü, besteci, aktör, rakkas, bedii kıraat ustası, şair, alim, destan söyleyen, komedyen ve eğitimcidir. Azerbaycan'da âşık okulu XVIII-XIX. yüzyıllarda en yüksek gelişimi düzeyine ulaşmıştır. Âşık okulu sonralar da gelişmeye devam etmiştir. Birbirinden ilginç ve zeki âşıklar yetişmiştir. Âşık Gurbani, Abbas Tufarganlı, Hasta Gasım, Valeh, Şemkirli Hüseyin, Alı, Alesker, Molla Cuma, Ağdabanlı Gurban, Hüseyin Bozalganlı, Mirze Bilal vd. Azerbaycan'ın sevilen âşıklarıdır. 1928 yılında âşıkların I. Kurultayı yapıldı. Dahı Azerbaycan bestecisi Ü. Hacıbeyli konuyla ilgili olarak "Âşık Sanatı" makalesinde şöyle demektedir:

"Âşık icra becerisini skolastik ortamda kazanamamakta; kendisine temiz hava, yeşil otlar, çöl çiçeklerinin kokusu, yüksek dağlar, geniş tarlalar, kuşların sesi, nehirlerin şırıltısı ilham vermektedir. Âşık aslında özgür ressamdır." (Hacıbeyli, 1928, s. 2).

Azerbaycan aşıklık geleneği, aşk, kahramanlık, doğa ve günlük yaşam konularını işleyen sözlü edebiyatın önemli bir parçasıdır. Aşıklar, saz adı verilen telli çalgı eşliğinde hikayelerini ve şarkılarını icra ederler. Bu gelenek, halkın kültürel belleğinin korunmasında ve toplumun kolektif hafızasının canlı tutulmasında önemli bir rol oynar (Bayramov, 2015).

Aşıklar, genellikle doğaçlama yetenekleri ve geniş repertuarları ile bilinirler. Bu gelenekte, aşıklar arasında yapılan atışmalar (şiir düelloları) da önemli bir yer tutar. Bu düellolar, aşıkların zekasını ve yeteneklerini sergilemeleri için bir platform sağlar. Ayrıca, aşıklar toplumsal olaylara, ahlaki değerlere ve tarihsel olaylara dair eleştirilerini ve yorumlarını da şarkılarıyla ifade ederler (Aslanov, 2013).

Kuramsal Çerçeve

Sanat kültürünün bir ülkede yer alması ve gelişmesi, farklı milliyetlerden sanatçıların katkılarıyla zenginleşir. *Kültürel çoğulculuk teorisi*, bu süreci anlamak için önemli bir çerçeve sunar. Kültürel çoğulculuk, bir toplumda farklı kültürlerin eşit derecede değerli olduğunu ve bir arada var olmasının toplumsal zenginliğe katkı sağladığını savunur (Banks, 2015). Farklı kültürlerden gelen sanatçılar, kendi benzersiz perspektiflerini ve sanatsal ifadelerini yeni bir ülkenin sanat sahnesine getirerek o kültürün çeşitliliğini artırır ve zenginleştirir.

Kültürel çoğulculuk, yalnızca sanatsal ifadenin çeşitlenmesine katkı sağlamakla kalmaz, aynı zamanda toplumdaki farklı gruplar arasında daha iyi bir anlayış ve kabul ortamı yaratır. Farklı milliyetlerden sanatçıların desteklenmesi, bu sanatçıların yeni fikirlerini ve tekniklerini yerel sanat kültürüne entegre etmelerine olanak tanır. Bu süreç, sanatın evrensel doğasını pekiştirir ve farklı kültürel öğelerin birleşimiyle yeni ve yenilikçi sanatsal formların ortaya çıkmasını sağlar.

Sosyal sermaye teorisi, bireyler arasındaki sosyal ağlar ve bu ağların sağladığı kaynakların önemini vurgular. Putnam'a (2000) göre, sosyal sermaye, bireylerin ve toplulukların kolektif olarak daha etkin ve verimli bir şekilde hareket etmelerini sağlar. Sanat kültürünün gelişiminde sosyal sermaye, farklı milliyetlerden sanatçıların sosyal ağlara erişimini ve bu ağlardan destek almasını kolaylaştırır. Bu destek, sanatçıların yerel kültürle etkileşim kurmasını ve sanat eserlerinin yerel topluluklar tarafından kabul görmesini sağlar.

Farklı kültürel geçmişlere sahip sanatçıların bir arada çalışması ve birbirlerinden öğrenmesi, sanatsal yaratıcılığı ve yeniliği artırır. Sosyal sermaye, sanatçılar arasında işbirliğini teşvik eder ve bu işbirliği, sanatın farklı formlarını birleştirerek yeni ve özgün eserlerin ortaya çıkmasına olanak tanır. Sanatçılar arasındaki bu etkileşim, yerel sanat kültürünün zenginleşmesine ve çeşitlenmesine önemli katkılar sağlar.

Kültürel aktarım teorisi, bir toplumun kültürel değerlerinin ve pratiklerinin nesilden nesile veya bir gruptan diğerine nasıl aktarıldığını açıklar (Bourdieu, 1984). Bu bağlamda, farklı milliyetlerden sanatçıların desteklenmesi, kültürel aktarımın önemli bir parçasıdır. Sanatçılar, kendi kültürel miraslarını ve sanatsal tekniklerini yeni bir ülkeye taşıyarak bu kültürün sanat sahnesine katkıda bulunurlar.

Kültürel aktarım, sadece sanatsal tekniklerin ve formların değil, aynı zamanda kültürel değerlerin ve anlamların da taşınmasını içerir. Bu süreç, sanatın evrensel dilini ve insan deneyiminin ortak yönlerini vurgular. Farklı kültürlerden gelen sanatçılar, yerel sanat kültürüne yeni perspektifler ve ifadeler getirir, bu da sanatın evrimine ve çeşitlenmesine katkıda bulunur.

Çeşitli bilimsel çalışmalar, farklı milliyetlerden sanatçıların sanat kültürüne olan katkılarını desteklemektedir. Örneğin, Florida (2002), yaratıcı sınıfın bir parçası olarak tanımladığı sanatçıların, kültürel çeşitliliğin yüksek olduğu bölgelerde daha yenilikçi ve yaratıcı olduklarını belirtir. Bu bölgelerde, farklı kültürel arka planlardan gelen sanatçılar arasındaki etkileşim, sanatsal ve kültürel yeniliklerin ortaya çıkmasını teşvik eder. Ayrıca, McAndrew (2002) sanatın küresel boyutunu ve farklı kültürlerden gelen sanatçıların bir arada çalışmasının sanatsal üretimi nasıl zenginleştirdiğini vurgular. Bu etkileşim, sadece bireysel sanatçılar için değil, aynı zamanda sanatın genel gelişimi için de önemlidir. Kültürel çeşitlilik, sanatsal yaratım sürecini besler ve sanatın evrenselliğini pekiştirir.

Farklı milliyetlerden sanatçıların desteklenmesi, bir ülkenin sanat kültürünün yer alması ve gelişiminde kritik bir rol oynar. Kültürel çoğulculuk, sosyal sermaye ve kültürel aktarım teorileri, bu süreci anlamak için önemli çerçeveler sunar. Bu teoriler, sanatın evrensel doğasını, kültürel çeşitliliğin önemini ve sanatçılar arasındaki işbirliğinin sanatsal yaratıcılığı nasıl teşvik ettiğini açıklar. Bilimsel çalışmalar ve örnekler, bu teorileri destekler ve farklı kültürel arka planlardan gelen sanatçıların sanat kültürüne olan katkılarının önemini vurgular.

Araştırmanın Önemi

Azerbaycan'da âşık sanatı okulunun kurucusunun Âşık Alesker olduğu herkesin malumudur. “Âşık Alesker her bir Azerbaycanlıya kan ile geçen, maneviyatının bir parçasına dönüşen söz üstadıdır. Büyüleyici şiirleri ile Alesker mucizesi, sadeliğin mucizesidir. Bu gibi sanatçılara halk arasında “Hak Âşığı” denir. Kanında Dede Korkut’u, Gurbani’yi, Yunus Emre’yi, Sarı Âşığı taşıyan Dede Alesker, tatlılığın yakınlığının, bilgeliğin, samimiyetin zirvesidir. Alesker âşık şiirinin son devidir. O, yarattığı dilin ve halkının hafızasında billur söz ve musiki gibi kalan güzellik vurgunu, hayat âşığı, saflık ve samimiyet üstadıdır. Göğsünü kendisine defter yapan Alesker, âşık şiirinin neredeyse tüm biçimlerine başvurmuş, koşma, geraylı, tecnis, gıfılbend, lebdeğmez yazmış, deyişmelere katılmıştır.” (Alesker, 2004, s. 3). Âşık Alesker’in şiirlerine ve sözlerine bestelenmiş şarkılarına bakmak yeterlidir: “Niye Döndü”, “Narın Yüz”, “Dolanır”, “Düştü”, “Gelende”, “Gülendam”, “Güllü”, “Müşkünaz”, “Ola”, “Öldürür”, “Sarıköynek”, “Telli”, “Ceyran”, “Hoş Geldin”, “Men”, “Getme, Amandır”, “Görürsenmi Öğrün Bakan Gözeli” (Paşayev, 2013, s. 7).

Âşığın bazı şiirlerini ve koşmasını dikkatinize sunmak isterim:

Feleğin kahrından, el töhmetinden
Derdim artıb, bir ümmana dönübdü
Dostun firkatinden, yar hasretinden
Bahar mana zimistana dönübdü.

Onun diğer “İncimerem” isimli koşması
İster dara çektir, ister kul eyle,
Goymuşam emrine gol, incimerem.
Hasretinden Mecnun oldum sahrada,
Alırsan canımı al, incimerem.

Âşık Şemşir şiirlerinde bu büyük sanatçıdan faydalanmış, onun kaynayan şiir çeşmesinden su içmiş, kalplere yol bulmuş, halkın sevgisine mazhar olmuştur. Âşık Şemşir selefleri gibi sağlığında klasikleşen, âşık sanatını geliştiren, Göyce-Kelbecer âşık çevresinin şekillenmesinde hizmetleri olan üstat âşıktır.

Yaz olanda bizim uca dağlarda,
Öpüşür gül-çiçek, lala, menekşe.
Maralların, cüyürlerin gözünden
Utanıb gısılr kola menekşe.

Âşık Şemşir'in tecnislerinde biçim-muhteva birliği mevcuttur:

Tabib garşı gelse sağalır yara,
İster ağla, ya sızılta, ya zarı.
Gışın ömrü teslim olur bahara,
Çiçeklerden bal çekecek yaz arı...

Araştırmanın Amacı

Yukarıda belirttiğimiz gibi Azerbaycan âşıkları her zaman halkın arasından seçilmiş sanat üstatları olmuş ve halk tarafından sevilerek dinlenmiş ve izlenmişlerdir. Diğer halkların temsilcileri gibi Azerbaycan araştırmacıları da unutulmaya yüz tutmuş âşıklardan bahsetmişler. Bu üstatlardan biri de Sayat Nova'dır. Bu araştırma Sayat Nova'nın kimliği ve yaşamanın araştırılması, Azerbaycan Aşıklık sanatındaki yeri ve eserlerinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemine uygun olarak yapılmıştır. Araştırmada Sayat Nova ile ilgili literatür incelemesi sonrası ulaşılan kaynaklar üzerinden O'nun aşıklık sanatı ve müziği üzerine çalışmaları incelenmiştir.

Dokümanlar

Gürcü akademisyen İosif Grişaşvili (1889-1965), Sayat Nova ile ilgili kaleme aldığı kitabında şunları kaydetmektedir (Grişaşvili, 1969): “Âşık türkülleri diğer birçok şeyler gibi, bize ilk defa İran'dan dahil olmuştur. İranlıların kendi bestecisi vardı, kendi mütrüpleri (P.S. şarkıcı-rakkaseleri) vardı, kendi biçimi vardı, kendilerinin “Musiki Bilimi” isimli musiki nazariyatı kitabı vardı. Burada da farklı notalar, melodiler nüshası ve birçok dikkat çeken diğer melodiler vs. vardı.” (Memmedoğlu, 2017a) (

Bulgular

Sayat Nova'nın Kimliği ve Eserleri

Âşık Sayat Nova birkaç dilde yazmıştır. Onun koşmaları, tecnis ve şiirlerinin ekseriyeti Azerbaycan dilindedir. Sayat Nova Azerbaycan dili dışında Ermeni ve Gürcü dilinde de besteler yapmıştır. Azerbaycan dilinde yazan ve konuşan Nova, 18-20'li yaşlarında iken yalnız bir dilde, birkaç yıl sonra Gürcüce, 30 yaşına ulaştıktan sonra ise Ermenice yazmaya başlamıştır. Şöyle ki onun bize kadar ulaşan koşmalarının ekseriyeti, yani 115 tanesi Azerbaycan, 60 tanesi Ermeni, 37 tanesi ise Gürcücedir (Sovremennaya Ençiklopediya, 2000: 74)

Asıl ismi Arutin olan Sayat Nova kimdir ve neden Azerbaycan dilinde yazmıştır? Bu sorulara cevap bulmak için birkaç ülkenin bilim adamı ve araştırmacısına başvurduk. Uzun süredir ki Türk müzikbilimciler ve araştırmacılar da bu gizemli âşık hakkında doğru bilgiye ulaşmak için araştırma yapmaktadırlar. Sayat Nova'nın milli kimliği belirsiz olsa da Azerbaycan Türkçesinde yazdığı bir gerçektir. Görüldüğü gibi Azerbaycan âşık okulu yeteri kadar mükemmel bir sanat ocağıdır. Yukarıda Azerbaycan âşık okulunun araştırılmasından bahsetsek de, bu ufak bir giriş mahiyetindeydi. Azerbaycan âşık sanatıyla ilgili bilim adamları, sanatçılar, müzisyenler, edebiyatçılar ve şarkıcılar sözlerini söylemiş, bu senkretik sanat türünü araştırmış ve Azerbaycan âşıklarının eserlerini toplayarak halkımızın milli serveti gibi muhafaza etmişlerdir.

Sayat Nova'nın XVIII. yüzyılda yaşadığı ortaya çıkmıştır. Gürcü yazar Zezva Medulaşvili'nin “Sayat-Nova” kitabında doğum tarihi 1707, 1711, 1712, 1713, 1722, 1724, 1726 olarak takdim edilmektedir. Kısaca Sayat Nova'nın doğum tarihi kesinlik kazanmamıştır. Babası Suriyeli, annesi ise Gürcü kızıdır. Âşık Sayat Nova bir süre İran'da, daha sonra ise Azerbaycan'ın Gakh ilinde yaşamıştır. O, Gürmük mabedinde rahiplik görevini yürütmüştür. Sonralar Mermer isimli bir Türk kızı ile evlenmiştir. Dönemin kurallarına göre Türk kızlarının Ermeni asıllı rahiple evlenmesi imkansızdı. Sayat Nova, Azerbaycan dilinde yazdığı şiirlerinin birinin sonunda şöyle demektedir:

Biri deyer Sayat Nova haradan,
 Birisi hind deyer, biri Hemedan.
 Vatanım Tiflisdır, semti Gürcüstan,
 Anam avlabarlı, atam Halebli.

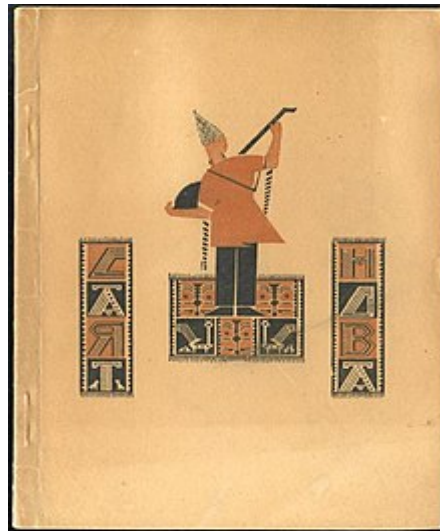
Çocukluğundan itibaren müzik becerisine sahip olması ve koşmalar koşması, âşığa Gürcü Çarı II. Irakli'nin sarayında saz icracısı olarak davet edilecek kadar ün kazandırmıştır. Sayat Nova'nın sesi çok güzeldi. Onu dönemin diğer saz sanatçılarından ayıran, kendi bestelediği şiir ve koşmaları icra etmesi idi. Bu nağmelerin küçük bir kısmı günümüze kadar ulaşmıştır.

İosif GrişaviliTiflis'li saz sanatçılarından Âşık Settar, Âşık Allahverdi, Âşık Cafer, Âşık Ağacan, Âşık Şöhliyye, Mirzegan, Abdülbaki, Dilmanlı Hasan vd. Azerbaycan sanatçılarının ismini zikretmektedir. Azerbaycan'lı siyasetçi Neriman Nerimanov'un ulu babası Allahverdi ile ilgili Gürcü bilim insanı şunları kaydetmektedir:

“Çar Heraklius'un defin törenine sevimli türkücü Allahverdi gösterişli şekilde katılmıştı. Sayat Nova'nın ise ismi zikredilmemektedir. Şöyle ki, Allahverdi Çar Heraklius'un tabutunu da kendi eli ile yapmıştır. Şahzade Dimitri şiirlerinin birinde Koca Babanın ölümünü ayrıntılı şekilde kaleme almakta ve Allahverdi'den bahsetmektedir. Çar'ın ölümünden sonar Allahverdi saraya gidip gelmeye devam etmiştir. Allahverdi'nin en çok II. Heraklius'un oğlu Şahzade Aleksandr ile ilişkisi olmuştur. Aleksandr Allahverdi olmadan sofraya oturamazdı. Şulaver'de düzenlediği ziyafete Allahverdi'yi de kendisi ile götürmüştür (Grişavili, 1951).

Fotoğraf 2. Sayat-Nova

Fotograf 3. Maurice Fabbri. Boris Serebryakovun “Sayat Nova” poemasının kapagi (Bakı,1928)

Gürcü yazar Zevsa Medulaşvili, “Sayat Nova” kitabında dönemin Tiflis Türkçesi, Tiflis Gürcü ve Tiflis Ermenice şivelerini takdim etmiştir. Bu kitapta aşkın Azerbaycan dilinde 24 şiiri kaydedilmiştir. (Memmedoğlu, 2017).

Sayat Nova’nın şiirlerini Rusça’ya birçok şair çevirmiştir. Bunlardan M. Lozinski, S. Şervinski, V. Potapova, V. Bryusov, E. Nikolayevski vd. ismini kaydedebiliriz.

Fotoğraf 4. Tiflis. Sayat-Nova’ya ithaf(postament)

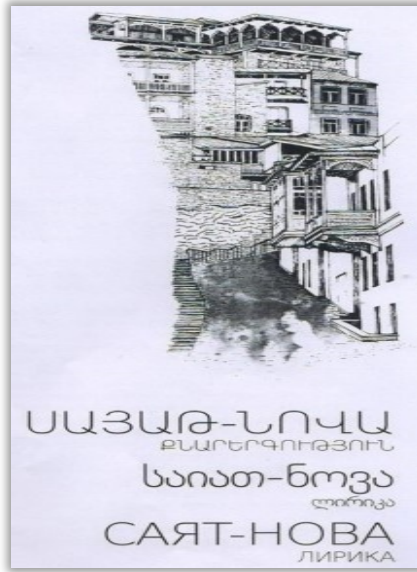

Fotoğraf 5. Gorgasalı (eski Tatar) meydanında Sayat Nova’nın hatırasına konulmuş hatıra dikilitaşı

Bazı kaynaklara göre Âşık Sayat Nova, Ağa Muhammed Şah Kaçar’ın Tiflis’e saldırısı (1795) sırasında ölmüştür. Diğer bazı kaynaklar ise onun ölümünü, halkların kardeşliği taraftarı olup milliyetçilere karşı mücadele etmesi ile ilişkilendirmektedir. Georgi Akhvlediani Dinciliğin Tarihi Birliği Başkanı, Prof. Aleksandr Potskhişvili, “Sayat Nova-Efsaneler ve Hakikat” eserinde onun Ağa Muhammed Şah Kaçar’ın Tiflis’e saldırısı sırasında değil, bu tarihten 6 yıl sonra eceli ile vefat ettiğini, tarihçi Platon İoseliani’nin vefat tarihini açıkça 1801 yılı olarak gösterdiğini, “Kalmasoba”ya göre onun Akhpat Monastırı’nda rahip olduğunu, Tiflis’teki Supgeorg Kilisesi’nin değil, Akhpat Monastırı’nın avlusunda gömüldüğünü, geçen yüzyılın başlarında Supgeorg Kilisesi avlusunda onun sahte mezarı üzerinde mezar taşının-anıtının konulduğunu kaydetmektedir (Drevnegruzinskaya Literatura, 1987: 11).

Fotoğraf 6. Tiflis'te Surp Georg kilisesi. Sayat-Nova'nın mezarı

Fotoğraf 7. İrevan'da 2015 yılında yayınlanan "Sayat Nova" kitabının kapağı

Sayat Nova aşk, sevgi Ozanıydı. Bunu şiirlerinde ve sözlerinde ve beyitlerinde açıkça görebiliriz.

Dostum, sen aşkın ağına düştün; ben sana bir şarkı hediyeim.
 Batan çapakları toplamayın - haşhaş, susambar, ben senin içinim.
 Seni sıcaktan gölgede saklayacağım, ben senin için yemyeşil bir çınarım.
 Ölümünü istemiyorum şeftalim, ben senin için bir shakarım.

Ünlü Ozanın seçtiği ana tema aşktı, ancak Sayat-Nova yaşamın bilgeliğini ve ahlaki ilkelerini üç dilde şiirsel bir biçimde seslendirdi, "bu dünyanın güçlülerinin" ahlaksızlığını, adaletsizlik ve kibirini kınadı.

Âşığın (Ozanın) Azerbaycan dilinde birkaç koşmasını dikkatinize sunuyoruz:

Gulag as sözüme, ay adam oğlu,
 Ta sübh açılmasa, dün gece çıkmaz.
 Çekil şer şeytandan mal uca bazar
 Kövlün gapısına yad olan bakmaz.

Yandır hağ çırağın, kipridi üfür,
 Pak sakla kövlünü, günahun süpür,
 Dil duva içündür, söyletme küpür,-

Bir bulağdan iki babat su akmaz.

Sayat-Nova'nın "Size" isimli koşmasını takdim etmek isterim

Her ata minici Rostom-Zal olmaz,

Yüz il gaynadasan, zehr bal olmaz,

Halkın malı senü için mal olmaz.

Degirmende yatturmazlar dansıza.

Sayat Nova ya bu günden, ya dünden,

Razı olgil hemdemünden, yadundan,

Ecel görüşende düşer yadundan,

İster min il çehtëresen cana dem (Mehmedoğlu, 2017b).

Âşığın günümüze kadar ulaşan koşmalarının ekseriyeti, yani 115 tanesi Azerbaycan dilinde yazılmıştır. Şunu özellikle vurgulamamız gerekir ki Sayat Nova'nın Sankt-Petersburg'un Asya Müzesi arşivinde muhafaza edilen defterinde Azerbaycan dilinde yazılan ilk şiirinin tarihi 1742, Ermenice şiirinin tarihi ise 1752 yılı olarak gösterilmiştir. Onun Azerbaycan dilindeki nağmelerinin temel biçimi basit koşmalardır. Bu koşmalarda o, taslib, kafiye, varsağ türlerini tercih etmekteydi. Ayrıca muhammes, müseddes, müstezat, yedekleme, zincirleme (bazen de her ikisini birlikte) şiir türlerini kullanmaktaydı (Memmedoğlu, 2017b).

Fotoğraf 8. Azerbaycan dilinde şiir (Sayat-Nova'nın el yazısı)

Rivayete göre yabancı bir kimse Sayat Nova ile karşılaşır ve kendisinden Sayat Nova'yı sorar. Sayat şöyle der: "Bilmanam, görmenem, tanımanan." Yurtdışından gelen bu şahıs onu tanımadığı için sesini çıkarmaz. Âşığın cevabının diğer bir anlamı ise şöyle idi: "Bil benim, gör benim, tanı benim." Adam: -Ben sana inanmıyorum, Sayat Nova'yı her kes tanır, sever. Bu durumda Sayat Nova yabancıya şöyle cevap verir: -İnan manam! Ustadın söylemek istediğini anlayan şahıs karışısında Sayat Nova'nın olduğunu bilir (Memmedoğlu, 2017b).

Sayat Nova'nın Azerbaycan dilinde kaleme aldığı ekser koşma ve şiirleri Sankt Petersburg'da bulunan Asya Müzesi'nde muhafaza edilmektedir. Ünlü Azerbaycan edebiyatçısı Hamit Araslı, Sayat Nova'nın Azerbaycan dilinde kaleme aldığı 40 şiirini derlemiştir (Həmid Araslı, 1963).

Âşık Sayat Nova'yla ilgili Ermeni bilim adamları birçok soruyu cevapsız bırakmışlardır. Şöyle ki onlar, Sayat Nova'nın bestelediği koşma ve nağmelerin önce Azerbaycan dilinde, uzun yıllar sonra yani tam 30 yaşındayken Ermenice yazmasının nedenini açıklamamışlardır.

Söz konusu dönemde Kafkasya'da Tiflis'in kültür merkezi olduğunu dersek, yanlış olmayız. Hatta sürgün edilen birçok devrimci, Dekabrist Türkçe'yi ve Tatarca'yı öğrenmeye çalışıyor ve bu dilin güzelliklerini vafsediyorlardı. XIX. yüzyılın ilk yarısında Kafkasya'ya sürgün edilmiş ve Tiflis'te uzun süre yaşamış olan Dekabrist-Şair Yakop Polonski,

dönemin en ünlü Azerbaycanlı türkücüsü Settar'a şiir ithaf etmiştir. Sonralar bu Dekabrist, 5 Ocak 1851 yıl tarihli "Kafkaz" gazetesinde "Sayat Nova" başlıklı makalesinde şunları kaydetmekteydi: "Eskiden olduğu gibi şimdi de Gürcistan'da saz sanatçılarına büyük saygı duyulmaktadır. Onların halk arasında çok sayıda seveni vardır. Tiflis'te ister sosyete isterse de orta halli ailede hiçbir düğün saz sanatçısı olmadan yapılmaz. Onları özel bir ilgiyle dinlemektedirler." (Kafkaz" Gazetesi, 5.01.1851).

İosif Grişaşvili ise şunları kaydetmekteydi: "Sayat Nova'nın yaşadığı dönemde birçok Azerbaycan âşığı sevilirdi. Onlar Tiflis, Bakü ve Azerbaycan'ın birçok gelişmiş şehirlerinde faaliyette bulunuyorlardı. Farklı halk törenlerine bu âşıklar katılıyorlardı." (Grişaşvili, 1951).

Şirin, Elvan Oğlan, Sefil Oğlan, Kebabçı Oğlan, Dellek Murad, Yalgız, Çön Oğlan, Çakmakçı Yagub, Şemsi Melik, Turunc, Nergiz, Gezzaz Oğlan, Tüccar, Navlbendoğlu ve bu gibi Azerbaycanlı, Türk asıllı âşıklar, âşık okulunun kurucuları olmuşlardır. Ünlü Azerbaycan'lı bilim adamı Mireli Seyidov bu konuda şöyle diyor:

"Gucag'dan, Budagoğlu'ndan, Miran'dan sonra Güney Kafkasya halklarının sözlü edebiyatını, müziğini yakından tanıyan, onlardan yaratıcı şekilde yararlanan Sayat Nova varsağı şiir biçiminde eserler kaleme almış ve şiirlerini varsağı melodisi ile okumuştur. Sayat Nova'nın bilim dünyası tarafından "Saad Nova'nın Defteri" ismi ile bilinen yazmasındaki birçok şiirin altında düşülen notlardan, âşığın varsağı melodisi ve şiir biçiminden önemli ölçüde yararlandığı anlaşılmaktadır." (Seyidov, 1983). Böylece Sayat Nova kendisinden önce yaşamış diğer halklara mensup yazarların dışında Nesimî, Abbas Tufarganlı gibi Azerbaycan âşıklarının eserlerinden haberdardı. Sayat Nova ilk olarak Abbas Tufarganlı'nın etkisi altında eserler kaleme almıştır. Onun koşma ve diğer şiir örnekleri Âşık Abbas Tufarganlı'dan kaynaklanmıştır. Âşık Abbas Tufarganlı'dan bir bent koşma örnek vermekle onun nasıl derin ve anlamlı şiirler, koşmalar kaleme aldığı bir daha şahidi olalım:

Ay hazerat, bir zamana gelibdir,
Ala garğa şuh terlanı beyenmez
Oğullar atanı, kızlar ananı,
Gelinler de gaynanaı beyenmez

Adam var, dağları gezer serseri,
Adam var, geyiner pustinen deri,
Adam var, marfetden yokdur haberi,
Adam var, soltanı, hanı beyenmez.

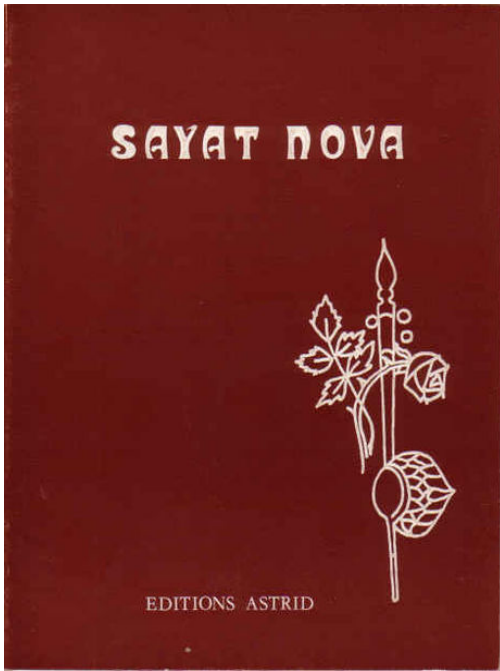
Sayat Nova Gövsi ile, özellikle çağdaşı ve yerlisi Ağa Mesih Şirvani, Molla Veli Vidadi, Molla Penah Vagif gibi birçok şair ve âşıktan ilham almıştır.

2009 yılında Tiflis'in Şeytanbazar denen arazisinde küçük bir avluda Sayat Nova'nın hatırasına dikilmiş dikilitaşın mütevazı açılışı oldu. Bu dikilitaş konulmadan önce onun yerindeki tanıtım levhasında "Ermeni ve Gürcü" şairi ifadesi yazılmıştı. "Sayat Nova'nın eserlerini iyi tanıyan, Azerbaycan edebiyatının yakın dostu, bu dikilitaşın konulmasında danışmanlık yapan Zezva Medulaşvili ile bu konuda yaptığımız görüşmeden sonra söz konusu taş oradan kaldırıldı ve dikilitaşa başka bir ifade "XVIII. yüzyılın büyük Tiflisli âşığı" ifadesi kazındı. İlginçtir ki, sayfanın tasvir edildiği taş levhada dört dilde olan sözlerden oluşan bendin Azerbaycan dilindeki kelimenin olduğu yeri kasıtlı olarak katlandığından okunmamaktadır (Maşov, 2001)

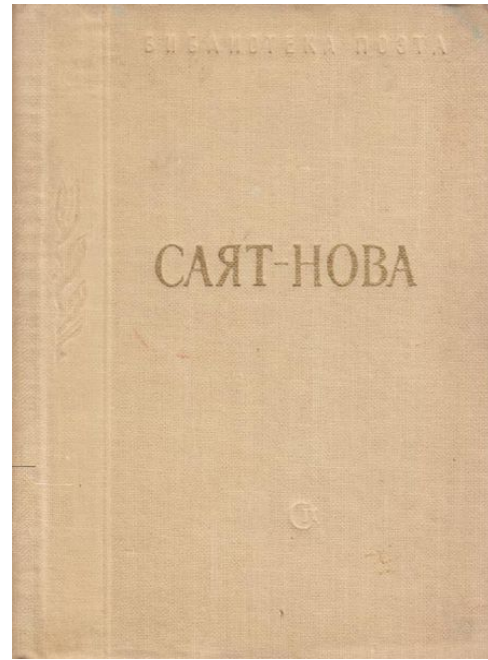
Sovyet ideolojisi dini müziğin öğretilmesini ve tanıtımını yasakladı. Ancak buna rağmen Azerbaycan'ın müzik tarihini incelerken bazı şarkıcılarımızın ve çalgıcılarımızın her şeye rağmen Müslüman dininin kanunlarına uyduklarını, dua ettiklerini ve oruç tuttuklarını öğreniyoruz. Bu üstadların isimlerine Müslümanların kutsal unvanları da eklenmiştir. Örneğin Kerbelayı Abutalıb, Meşedi Cemil, Hacı Husü vb. (Najafzade, A.I, Kasimi S.A(2021)c.28-29) 70 yıllık Sovyet döneminde Ruslar, kalkınmayı yavaşlatmayı amaçladılar. Azerbaycan kültürünü ve ideolojisini uyguluyor. Camilere ziyaretler, dini törenler, Müslüman geleneklerine uymak ve tatil ritüelleri neredeyse yasaklandı. O dönemde Müslüman bir ülke yerine Hristiyan bir ülke olan Ermeni SSR, diğer alanlarda olduğu gibi kültür ve sanatta da

istediğini yapıyordu. Azerbaycan Türkü aşığı Sayat Nova, tamamen bir Ermeni aşığı olarak medyaya mal edilmiş ve dağıtılmıştır. Sunulan resimlerde (4,5,6,7), Sovyet döneminde Sayat Nova hakkında yayımlanan kitaplarda, tüm koleksiyonlarda Sayat Nova bir Ermeni aşığı olarak anlatılıyor.

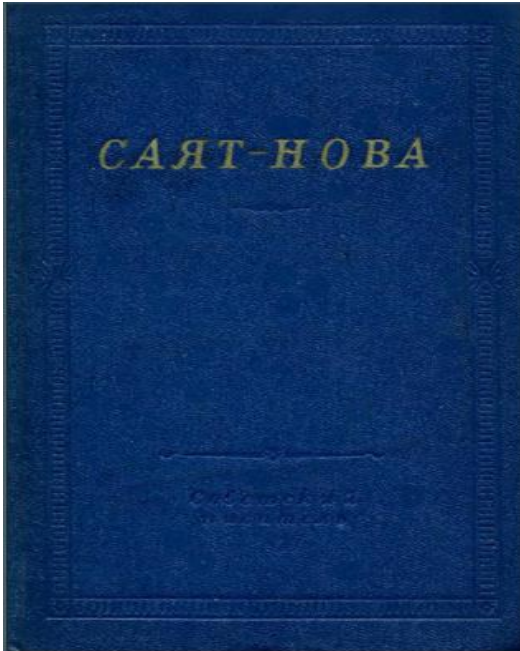
Khachatur Abovyan, "Geldim, Gördüm, Emildim" adlı eserinde Azerbaycan'ın kültürel geleneklerinin Ermeniler tarafından benimsenmesiyle ilgili şunları söylüyor: "Lanet olsun Türkçe, bu dil zaten Rabbin lütfunu aldı... Her yerde, bayramlarda ve törenlerde Türkçe şarkılar söylüyoruz. (Kh. Abovyan, "Раны Армений", Erivan, 1939, на армянском языке). Kullanılan materyaller Kamran Imanov'un "Ermeni Yabancı Yerli Masalları" ve İsrail Abbaslı'nın "Ermeni Kaynaklarında Azerbaycan Gerçekleri" kitaplarından alınmıştır. Kitap 2008 yılında Bakü'de basılmıştır (sh.7). Daha sonra şöyle diyor: "*Türkçe (Azerbaycan) öyle bir yerleşmiş ki dilimize şarkılar, şiirler, atasözleri Türkçe (Azerbaycan) söyleniyor*". Aynı kitapta Ghazaras Ağayan şöyle diyor: "*Bizim Aşıklarımızın destanları yoktur. , hepsi Türkçe (Azerbaycanca)*". (Г. Агаян, «Произведения», т. 3) "*Ermeni işçiler çocukluklarından itibaren Türk ozanlarının ağzından çeşitli hikayeler duydukları izlenimine kapılmışlardı. Modern toplum bu destanları okumayı hayal ediyor*". -Vartanyans şu sözleri söyledi. (Tiflis, İzd. Vartanyatsa, 1897).

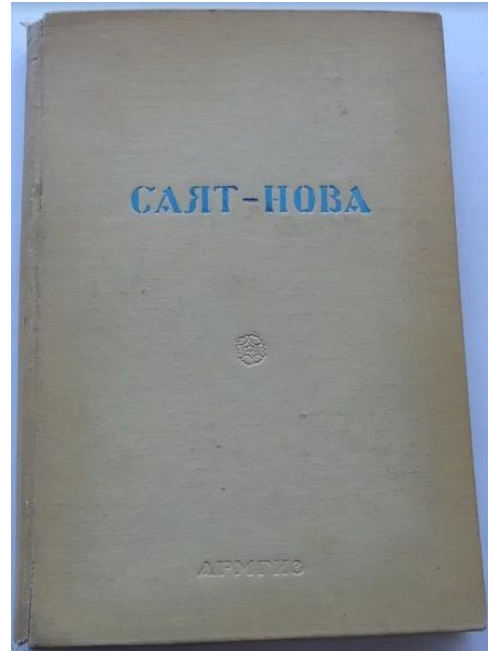
Fotograf 9. Sayat Nova Kitabının kapagi (2013)

Fotograf 10. Sayat Nova kitabının kapagi (1961)

Fotograf 11. Sayat Nova Kitabının kapagi (1982)

Fotograf 12. Sayat Nova Kitabının kapagi (1945)

Azerbaycan Aşık Edebiyatında Sayat Nova

Âşık müziği, sözlü geleneğe sahip Azerbaycan müzik kültürünün en eski kollarından biridir. Aşık sanatında müzik, şiir, tehki, dans, pantomim ve tiyatro sanatının unsurları organik olarak birleştirilmiştir. 12 Azerbaycan âşık okulundan (Göyçe, Tovuz, Borçalı, Gence-Şemkir, Şirvan, Karabağ, Karadağ, Tebriz, Urmiye, Çıldır ve Darbend) şu anda geriye dokuzu kaldı: Erivan, Göyçe ve kısmen 1905'te Azerbaycanlıların Çıldır âşık okulları– 1918, 1948–1950, 1987-1988'de artık Ermenistan topraklarına sınır dışı edilmesiyle ilgili olarak yoktur. Borçalı, Çıldır ve Urmiye âşıkları yalnız şarkı söylemeyi tercih ederken, Tovuz, Gence-Şemkir ve Garadag sanatçıları meclisi hem tekli, hem ikili hem de balabançı ile düzenlerler. Göyçe okulu, Borçalı okulu, Tovuz okulu, Şirvan okulu gibi farklı âşık okullarını gösterebiliriz. Aşık okulu her zaman Azerbaycan'da olmuştur ve olacaktır. Milli zihniyetin usta okuludur. Kafkas halklarının kültür araştırmalarında Ermeni Aşık okullarının varlığı ve onların Aşık mirasının nesilden nesile aktarımı neredeyse azınlıktadır.

Profesör Salide Şerifova, bilimsel çalışmasında "Alevi şairi Sayat Nava" diye yazıyor. *"Sayat Nova'nın milliyeti konusunda farklı görüşler olmasına rağmen Adib'in şiirsel örneklerinde kendisini Türk olarak tanıtmaması gözden kaçmıyor. Sayat Nova, Azerbaycan Türkçesiyle yazdığı bir şiirde Türk olduğunu belirtmektedir".*

Vesline eyledi erk Sayat Nova,
Mecnuna görk Sayat Nova,
Aşık Sayat Nova,
Türk Sayat Nova (Şerifova, 2023)

Azerbaycan Aşıklar Birliği Başkanı Profesör Maharram Gasimli, çeşitli bilimsel kaynaklarda Sayat Novani'yi Azerbaycan aşığı olarak sunmuş, bununla ilgili delil ve gerçekleri sunmuştur. Şöyle yazıyor: "Sayat Nova'da Ermeni meselesinin nerede yazıldığını bilmiyorum. Aslında Sayat Nova değil, Sayyad Nova'dır. Eski sevgililerimiz diledikleri zaman Rusça, Gürcüce ve Ermenice şiirler söylerlerdi. Sayat Nava ayrıca Ermenice ve Gürcüce şiirler de yazdı. Ancak asıl yaratıcılığı Azerbaycan dilindedir ve Sayat Nava bir Ermeni değil, Azerbaycanlı bir sanatçıdır. Tiflis'te doğmuştur, Azerbaycanlıdır" (bizimyol.info, 2017).

Teymur Ahmadov, "Sayat Nova Hakkında Gerçekler" adlı makalesinde "200 yılı aşkın süredir Aşık, Azerbaycanlı ve Müslüman Şeyh Sayat Nova - Harut Seyid'e karşı Ermeni terörü" başlığı altında okuyucuya eksiksiz ve gerçek bilgiler sunuyor. Bu yazı 2018 yılında Respublika gazetesinde yayınlanmıştır. Böylece yazar şöyle diyor: " Sayat Nova. "Arkadaşımın Hicri'siyle uyandım." (Tiflis.Merani, 2017) Sayat Nova'nın yaratıcılığına ilişkin araştırma tarihinde ilk kez temel bilimsel çalışma, şairin Ermeni ve Hristiyan olduğu yönündeki asırlardır süren apaçık yalanı tamamen çürütmektedir. Bu bilimsel kaynaktaki şairin hayatı ve edebi mirası hakkında benzeri görülmemiş gerçekler ortaya çıkarılmıştır.

Azerbaycan eski deyişleri (bayatılar) zaman zaman halkın dilinden süzülerek nesilden nesile aktarılmaktadır. Azerbaycan bayatlarına bakacak olursak Sayat Nova'nın edebi mirasında yer alan bayatların Azerbaycan bayatlarıyla birebir aynı olduğunu görürüz.

Kayalar karda kaldı,
Bülbüller zarda kaldı.
Gönül kapısı bağlı
Açarı yarda kaldı (Farzaliyev ve Abbaslı, 2004).

Bir başka bayatını dikkatinize sunayım.

Feleyin bir bağı var,
Üstünde çardağı var.
Men o bağa getmenem,
Kalbimde yar dağı var. (Farzaliyev ve Abbaslı, 2004: 296).

Sayat Nova'nın bayatları yapı ve kafiye açısından Azerbaycan halk bayatlarından farklı değildir. Aşık Sayat Nova, bahsettiğimiz gibi 100'ün üzerinde şarkı besteledi. Gürcü akademisyen Bondo Arveladze'nin, Gürcistan'ın "Republika Gruziya" (Gürcistan Kvira Bilgi Ajansı) gazetesinde adı geçen kitap ("Sayat Nova. "Arkadaşımın hicri ile uyandım"(Tiflis. Merani, 2017)) temel bir bilimsel çalışma)) hakkında yazdığı incelemede şöyle yazıyor: " *Bir buçuk asırdan fazla bir süredir Sayat Nova'nın şiiri ve biyografisi araştırma ve inceleme konusu olmuştur. Sayat Nova aslında plütokratlar tarafından iki kez ele geçirildi. Hayatında bir kez, kendi iradesi dışında bir Ermeni manastırına hapsedildiğinde ve ikinci kez, yaratıcılığının özü kasıtlı ve bilerek çarpıtılmış, tabrif edilmiş, tarihsel gerçeklikle tamamen çelişmiştir.*" (Ahmadov, 2018: 9)

"Çırpınırdı Karadeniz" adlı eserin büyük Azerbaycanlı besteci U. Hacıbeyli'ye ait olduğu herkesçe bilinmektedir. Bu şarkının sözleri Azerbaycan'ın ünlü şairi Ahmet Cevad tarafından yazılmıştır. Ancak Sovyet döneminde Ermeniler bu eserin kendilerine ait olduğunu iddia ederek, Ermeni şarkısı "Kamança" gibi Sayat Nova'ya ait olduğunu ilan ederek bu yalanı yaymışlardır. "18. yüzyılda yaşamış, eğitim ve okuma yazma bilmeyen bu şair-müzişyen, el yazısında birçok gramer ve yazım hatası yapmış, kamança çalmayı iki yüz yıl önce (!) Azerbaycanlı müzisyenlerden öğrenmişti. yapısı ve tarzı bu kadar melodik bir gelişimle, bu kadar ritmik bir enstrümantal giriş ve ara sahneye sahip bir şarkı yaratılamazdı. Evet, kesinlikle yaratamazdı. Şarkının dizi-makam yapısı da 18. yüzyılın geleneksel müzik-melodi türleri olan dizi mantığıyla bağdaşmamaktadır. Ermeniler S. Nova'yı gosan ve aşık olarak tanıtıyorlarsa, "Kamança" şarkısı 18. yüzyılda Transkafkasya'da oluşan Azerbaycan aşık sanatının atmosferine uymuyor. Bu şarkı, 18. yüzyıla özgü Doğu, Kafkas müzik tarzına ve bu döneme özgü vokal, enstrümantal melodi tarzına, icra tarzına ve müzik biçimine sahip değildir ve bu nedenle 18. yüzyılda yazılması kesinlikle imkansızdır" (Abdulaliyev, 2019).

2019 yılında Üzeyir Hacıbeyli'nin bestelediği ünlü "Çırpınırdı Karadeniz" şarkısı, Abraham Russo adlı Ermeni şarkıcının seslendirdiği "Kamança" adıyla internet kaynaklarına yüklendi. Üzeyir Hacıbeyli'nin "Çırpınırdı Kara Diniz" şarkısı, Sovyet döneminden bu yana, 18. yüzyılda Ermeni şarkıcıların Aşık Sayat Nova'ya gönderme yapan "Kamança" adlı hayali bir şarkı olarak söylenmektedir.

Çırpınırdı Qara dəniz

Andantino

5

10

14

Çırpınırdı - nır -

di Qa - ra da-niz Ba-xıb tür - kün bay - ra - ğı - na.

Figür 1. Çırpınırdı Karadeniz Türküsü

Halk bilimci Lala Jamilli şöyle yazıyor: *"Aslen Azerbaycan Türkü olan, Ermenileşen veya Ermenilerin kendilerini Türk köklerinden koparmak için bileli eylemlere başvurduğu bazı şairlerimiz var. Birçoğumuz Sayat Nova isimli şair-sevgiliyi çocukluğumuzdan beri duymuşuzdur. Hatta edebiyat kitaplarında Sayat Nova hakkında bilgiler buluyoruz, şiirlerinin örneklerini de görüyoruz. S. Nova'nın şiirlerinin çoğunun Azerbaycan Türkçesi ile yazıldığını ve aşk şiirleri tarzında olduğunu da belirtelim. Bir Ermeni ne bilir, aşk şiiri nedir? Veya bir Ermeni, Azerbaycan edebiyatının rubuna nasıl aşına olabilir* (bizimyol.info, 2017)

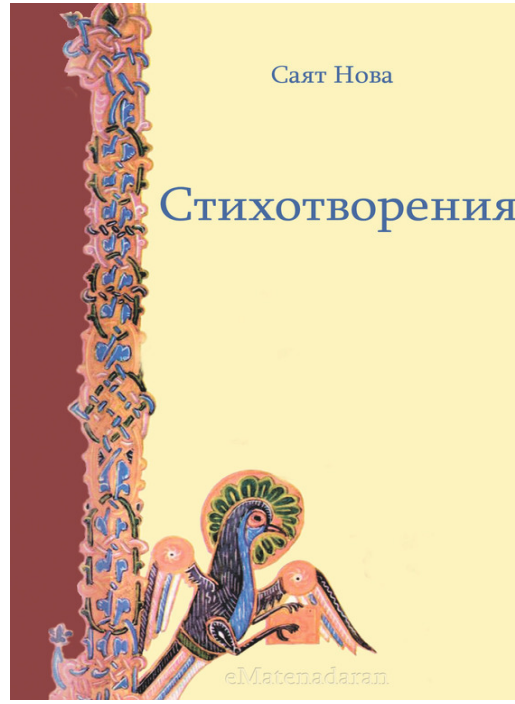
Sayat Nova başından beri emperyal bir bağlamda millileştirildi. Şairle ilgili ilk basın yazısı 1851 yılında Tiflis'te yayınlanan Rusça Kavkaz gazetesinde çıktı. Makalenin yazarı Rus şair Yakov Polonsky, "Sayat Nova'nın lirik ve samimi şiirlerini Doğu ve Kafkasya'nın şiir geleneğinden ayırmıştır." (Yakov Polonsky, 1851, bölüm 6). Ermeni Gevorg Akhverdyan ise Polonsky'nin aşk hakkındaki düşüncelerine değindi. O sıralarda G. Akhverdyan Sayat Nova'nın taslağı üzerinde çalışıyordu. Moskova Devlet Üniversitesi'nden mezun olup bir süre St. Petersburg'da çalıştıktan sonra Tiflis'e dönerek Ermeni aşıkların şarkılarını toplamaya başladı. Bu kitap, şiirleri Tiflis Ermeni lehçesinin özelliklerini dikkate alarak yorumladığı için Sayat Nova hakkında daha fazla araştırma yapılmasına temel oluşturmuştur (Elnura Huseynova. 2024. Sayat Nova'nın Azerbaycan'da unutulması hakkında).

Sayat Nova'nın Rusçaya çevrilmiş bir şiirini sunuyoruz.

Parça allık ile çiçek açtı,
Bülbülle gözyaşı döktün,
Yanaktaki ben çok tatlı
Ne kadar tatlı!
Dünyada eşitlik yok, dünyada eşitlik yok,
Eşitlik yok, eşitlik yok
Daha eşsiz bir şey yok!
Kaya bile benim için ağlayacak -
Ne tür şeyler yapıyorsun!
Sayat-Nova çıldırmıştır.
Beni deli ettin sen.
Dünyada eşitlik yok, dünyada eşitlik yok,
Eşitlik yok, eşitlik yok
Daha eşsiz bir şey yok!

Bir beyiti daha

Sen benim için olduğun sürece hayatımda asla nefes almayacağım!
Canla dolu susan, altın örtüksen benim için sen!
Ben oturacağım, çölde bana gölge düşüreceksin - benim için kamp kuracaksın!
Günahımı öğrendikten sonra öldür beni: Sen benim için Sultan ve Hansın
Hep bir çınar yaprağısın : yüzünüz bir prangi atlasıdır;
Dilin şeker, dudakların bal, dişlerin inci ve elmas!
Bakışlarınız zümrüt inciler ve topaz içeren emaye bir kaptır.
Sen bir elmassın! Hint ülkelerinin paha biçilmez lal'i sen benim içinsin!

Fotograf 13. Sayat Nova Şiirleri

Okyanusun çocuğu! İncim!
 Elmaslara ve Lallere senin adına üzülmüyorum nazani!
 Dilin şeker gibi, dudakların pinjan gibi,
 Ve dudakların bal ve badem gibi nazani!
 Ey hassas yarım, kanımı dökme!
 Yüzün fildişinden daha beyaz,
 Kırmızı örgüler zincirlerden daha ağırdır,
 Ve bir keklik gibi kalp için bir üzüntüdür canım!
 Sen dağlardaki ürkek keklikisin,
 Göğüslerin bahçelerdeki şamamlar gibi brokarla kaplı.
 Değirmeniniz torna tezgahlarında çalışıyor,
 Neden şala sarınıyorsun Nazani?
 Sen mübarek vadilerin gülü, menekşesisin,
 Taçtaki tüy paha biçilmez kırmızıdır,
 Şah'ın gümrüklerinden çalınan müslin,
 Gözlerin kara kristal Nazani!
 Sayat-Nova piramların doğrudan varisidir,
 Sen ona bir kehanet olarak şarkıyla verildin,
 Aşka doğru koştu ve senin yüzünden yaralandı.
 Ve yaraları zar zor sayıyor nazani!
 1 Haziran 1742 (Sayat Nova, 1982)

Gördüğünüz gibi Sayat Nova'nın beyetleri Rusçaya çevrilmiş, şiirlerinin çoğu Doğu minyatür tarzındadır. Ayrıca Aşkın notalarını da sergilemek istiyoruz. Bu beyetin adı: Benim dünyamda ben değilim

Mənim dünyamda mən deyiləm

Figur 2. Benim dünyamda ben değilim

Sonuç

Azerbaycan aşıklık geleneği, kökleri yüzyıllar öncesine dayanan zengin bir kültürel mirastır. Bu gelenek, aşık adı verilen halk ozanları tarafından nesilden nesile aktarılan epik şiirler, destanlar ve şarkılar aracılığıyla yaşatılır. Aşıklık geleneği, Azerbaycan'ın kültürel kimliğinin önemli bir parçasıdır ve bu geleneğin korunmasında ve geliştirilmesinde önemli katkıları olan birçok ünlü aşık bulunmaktadır. Bu aşıklar arasında Soyat Nova da önemli bir yere sahiptir.

Azerbaycan aşıklık geleneği, UNESCO tarafından da tanınmış ve insanlığın somut olmayan kültürel mirası olarak kabul edilmiştir. Bu gelenek, sadece Azerbaycan için değil, tüm dünya için önemli bir kültürel değer taşıır. Aşıklık geleneğinin korunması ve gelecek nesillere aktarılması, kültürel çeşitliliğin ve insanlığın ortak mirasının devamlılığı açısından büyük bir öneme sahiptir (UNESCO, 2009).

Soyat Nova'nın katkıları, bu geleneğin modern çağda da canlı ve etkileyici bir şekilde devam etmesini sağlamıştır. Onun eserleri, aşıklık geleneğinin evrenselliğini ve zamanlar ötesi değerini göstermektedir. Bu bağlamda, Soyat Nova'nın çalışmaları, Azerbaycan kültürünün zenginliğini ve derinliğini ortaya koyar.

Soyat Nova, Azerbaycan aşıklık geleneğine önemli katkılarda bulunan bir aşıktır. Onun şiirleri ve şarkıları, halk arasında geniş bir yankı uyandırmış ve aşıklık geleneğinin devamlılığında önemli bir rol oynamıştır. Soyat Nova, hem geleneksel hem de yenilikçi bir yaklaşımla eserler üretmiştir. Onun çalışmaları, aşıklık geleneğinin modernize edilmesine ve geniş kitlelere ulaşmasına yardımcı olmuştur (Huseynov, 2016).

Soyat Nova'nın en önemli katkılarından biri, aşıklık geleneğinde kadınların rolünü güçlendirmesidir. Onun eserlerinde kadınların güçlü ve bağımsız karakterler olarak yer alması, toplumsal cinsiyet normlarına meydan okumuş ve kadınların toplumdaki yerini yeniden değerlendirmiştir. Bu yönüyle, Soyat Nova'nın eserleri, sadece sanatsal değil, aynı zamanda toplumsal değişim açısından da önemli bir rol oynamıştır (Mammadov, 2018).

Bu çalışmada Azerbaycan aşıklık geleneğinin önemli temsilcilerinde Soyat Nova'nın aşıklık geleneğine katkıları kitaplar ve makalelerden elde edilen bulgular ışığında analiz edilmiştir. Onun Ey Efendim şiiri üzerinde durmak istiyorum. Bu beyitte âşık hem gerçek âşık, hem de Türk âşığı gibi davranır. Ashigh'ın bir Ermeni ya da başka bir milletten birinin Türkçe şarkı söyleyeceğini mi sanıyorsunuz? Ya da Efendim kelimesini Türklerden başka hangi milletler kullanıyor ki bu çok ilginç. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Sayat Nova sadece aşka değil başka konulara da değindi. Haksızlıklara katlanmayan bir âşıktı. "Efendim ey" beyiti bu türdendir.

Onun Efendim ey şerinin üzerinde durmak isterdim. Bu koşmada âşık hem hak âşığı gibi, hem de bir Türk âşığı gibi çıkış eder. Sizce, Ermeni, yahut diğer milletten olan âşık türkü seslendirir mi? Yahut Efendim kelimesini Türklerden başka daha hangi milletler kullanır, bu da çok ilginçtir. Yukarıda belirttiğimiz gibi, Sayat Nova sadece aşk, muhabbet değil diğer konulara da değinmiştir. O, haksızlıkla barışmayan bir âşık idi. İşte "Efendim ey" koşması da bu türdendir.

Qulaq asın biz bendeyə ağalar,
Kər rübayı qanmaz ister, qanarmı?
Qanmaz, Efendim ey!
Kumdan fazla , beytüm, hesab edecek
Göy ulduzu sanmaq ister , sanarmı?
Sanmaz, efendim ey!
Yalannı gerçeye qatmağa gelmiş,
Soxulcan ilana çatmağa gelmiş,
Qarğa bülbül gibi ötmeye gelmiş,
Kafasa de enmek ister, enermi?
Enməz, efendim ey!
Ben Sayat Novayam, eşgi boylaram,
Dumrucuğ-dumrucuğ yaşum çaylaram
Yeten deyer, men də türkü söylerem,
Mereke de dinmek istər, dinermi?
Dinmez, efendim ey!

Bu nedenle araştırmamın sonunda Cumhurbaşkanına bağlı Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin (SAM) önde gelen araştırmacısı Araz Gurbanov'un sözlerine atıfta bulunuyoruz. *"Azerbaycan Türkü Sayat Nova'nın yaratılışında, Azerbaycan'da ve Anadolu'da bazı tasavvuf mezhepleri yayılmış, Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisi (kendilerini sevenleri sevmek), teberrâ (Ehl-i Beyt'i sevmeyenleri sevmemek) gibi prensipler de tecelli etmiştir. Bu ihtimal Ashish'in Azerbaycan Türkçesiyle yazdığı beyit ve şiirlere de yansımıştır. Şiir örneklerinde İslam Peygamberi Hz. Ali'ye, Pir Sultan Abdal'a, Ehl-i Beyt'e hitaben pek çok tasavvufî ifade vardır. Bu ifadelerden Sayat Nova'nın sadece İslami ilimlere değil aynı zamanda mensubu olduğu Sufi mezhebinin ilkelerine de sıkı bir şekilde hakim bir Müslüman olduğu açıkça görülmektedir. Ayrıca Sayat Nova'nın "divanı" adını verdiği bece ölçüsüyle yazdığı gazeller genellikle "öncesi", "efendisi" olarak seçtiği Şah İsmail Hatayi'ye hitaben başlar: "Şah Hatayi dediler. , Adaletle sesleniyorum...", "Küllerin yaratıcısı Şah Hatayi dediler...", "Şah Hatay'ı krala çağırıyorum dediler..." vb". Akademisyen Hamid Araslı, Sayat Nova'nın divan yaratıcılığından bahsederken bu konuya özellikle vurgu yaptı. Şairin "divanı" adını verdiği heceli gazelleri bir nevi şaheser niteliğindedir. Âşık, üstadının eserini okumadan önce üstada ithaf edilmiş bir divanla meclise gider. Kural olarak bu divan Şah Hatayi'ye hitapla başlar... Sadece Azerice yazılan divanlarda değil, Ermenice ve Gürcüce yazılan divanlarda da durum böyledir. Âşık 'in daha sonra zorla Tiflis'teki Ermeni manastırına getirilerek yeniden vaftiz edilmesi ve keşiş olması, önce İran'daki Anzali kilisesinde, 1765 yılında da Gah'taki kilisede "Ter-Stepanos" adı altında görev yapması ve özellikle Şah Abbas'ın Tiflis'e saldırısının arifesinde aniden ve sebepsiz yere öldürüldüğünü doğruluyor..."(Gurbanov, 2017).*

Ünlü Ermeni yazar ve filozof M. Nalbandyan bu görüşünü şu şekilde açıklamıştır: *"...Ancak biz ezgilerin çoğunu Türklerden [Azerbaycan'dan] aldık. Ermenilerin arasında, onların evlerinde bulundum. Her zaman tamamen*

Ermenice bir şeyler duymaya çalıştım. Ne yazık ki bugüne kadar bunu duyacak kadar şanslı değildim!" (M. Nalbandyan: (О других стихах и напевах», Kompozisyonların tam koleksiyonu, 1 tom). Ermeni G. Agayan şöyle diyor: *"Ermeni halkı ve sevenleri Türkçe konuşmakta zorluk çekmiyorlar, çünkü bu dil Ermenilerin ana dili gibidir... Bu yüzden Türkçe [Azerbaycan] okuyoruz"*, (Erivan, 1940, s. .331, ermeni dilinde). Bunun gibi yüzlerce örnek verilebilir ve görüldüğü gibi komşu milletlerin kültüründe belirgin bir rol oynayan Azerbaycan kültürü, halk müziği, milli müzik, aşk müziği gibi tüm akımları güçlü bir şekilde etkilemiştir. Türk aşığı Sayat Nova'nın isminin ve takma isminin anlambilimi de tartışmalara neden oldu. Gerçek adının sözde "Harutyun Sayatyants" olduğu farziasının ilk kez 1926-1929 yıllarında Ermeni SSCB'de Sayat Nova'ya adanan edebiyat ve sanat etkinliklerinde dile getirilmesi tesadüf değildir. Bu iddianın yazarı Ermeni bilim adamı G. Levonyan'dır. Gürcü araştırmacı G. Grishashvili 1918'de şöyle yazmıştı: *"Hiç kimse 'Sayat Nova' adını doğru telaffuz edemedi! Bu isim 'Saat Nova', 'Saatlama', 'Saat Noma', 'Saatao', 'Saat Nova' ve daha birçok görselde telaffuz ediliyor. Kendi oğlu bile babasının ismini 'Seyidov' olarak kabul ediyor"*. Akademisyen Mirali Seyidov, Doğu dillerinin ("sayat" veya "seyyad" - avcı, "nava" - müzik) bağlamına ve alınan takma adın anlamına dayanarak tüm tartışmalı noktalardan ve rasyonel fikirlerden mantıklı bir sonuç çıkardı. Aşık tarafından "müzik avcısı", "müzik aşığı", "müzik ustası" şeklinde açıklama yaptı (Sakhavat, 2017).

Son olarak Sayat Nova'nın mirasının 209 şiirden oluştuğunu belirtelim. Bunların 115'i Azerbaycan Türkçesi, 60'ı Ermenice, 34'ü Gürcücedir. Aşık'ın ayrıca Farsça ve Arapça dillerinde birçok şiiri vardır. Profesör Maharram Gasimli şöyle yazıyor: *"Ana eseri Azerbaycan'da olan Sayat Nava, Ermeni değil, Azerbaycanlı bir sanatçı... Zaman geçtikçe Ermeniler dünyaya 'Ermeni aşıkları' olarak sunuldu. Onun Ermeni olduğu gerçeği yok"* (Qasimli, 2013). O dönemde Ermeni bilginler M. Mkryan, G. Aboyan, G. Levonyan ve G. Hagverdyan da şairin ilk kez Azerbaycan Türkçesiyle şiir yazdığını söylemişlerdir. Hatta G. Hagverdyan, *"Aşık Türkçe söylediği şarkılarla adını duyurdu"* diye yazmıştı. Azerbaycan'ın önde gelen bilim adamlarından akademisyen Mirali Seyidov, 1954 yılında yayınlanan "Sayat Nova" adlı kitabında, görünüşe göre o dönemin "enternasyonalizm" ilkesinden söz ediyordu, ancak aslında Ermeni ve Gürcü bilim adamlarının sonuçlarına atıfta bulunarak şu sonuca vardı: şairin Azerbaycan'a aşık olduğu sonucuna varılmıştır" (Hamidi, 2017).

Yazar Özgeçmişi

Doç.Dr. **Sehrane Kasim**, ANAS Mimarlık ve Sanat Enstitüsü "Müzik Tarihi ve Teorisi" Bölümü'nün önde gelen araştırmacısı Kasimi Sehrane Alasgargizi, sanat çalışmaları alanında doktora, doçent. 1996 yılından itibaren Sumgayit Müzik Koleji'nde, Azerbaycan Milli Konservatuvarı bünyesindeki Cumhuriyet Sanat Enstitüsünde ve 2000 yılından itibaren Öğretmenler Enstitüsü Sumgayit şubesinde kıdemli öğretmen, doçent ve "Sosyal Bilimler Bölümü başkanı" olarak çalıştı. 2014 yılında "Altın Kalem" ödülüne, 2015 yılında "Han gizi Natavan" ödülüne, 2016 yılında ise "Etkili Halkın Entelektüeli" unvanına layık görüldü. 2014 yılında "Doğu ve Batı Bağlamında Azerbaycan Müzik Kültürü" monografisi, 2018 yılında "Kafkas Albaniyasının Kültürel Gelişim Dönemleri", 2022 yılında "Azerbaycan'ın Kültürel Gelişim Dönemleri" kitapları yayımlanmıştır. 130'dan fazla bilimsel makalenin yazarıdır. Ulusal ve uluslararası bilimsel konferans, festival ve sempozyumlara katılmaktadır. Azerbaycan Yazarlar Birliği üyesidir. 2018 yılından bu yana TURON (Özbekistan) Akademisinin asil üyesidir.

ORCID: 0000-0002-6545-0198

Academia.edu: <https://science.academia.edu/SehraneKasimi>

Kaynakça

- Abdullayeva, S. (2013). *Çağlardan Melodiler*. Bakü.
- Abdulaliyev, A. (2019). *Kükreyen Karadeniz* (2018) ve Sayat Nova: Bir kez daha Ermeni intihaliyle ilgili. 525. Gazete, s. 2;7.
- Agayan, G. (1940). *Bütün Eserler*, Cilt III. Erivan, s. 331, Ermenice.
- Ahmadov, T. (1987). *Bilgelik ve Sevgi Şarkısı: Sayat Nova*.
- Alesker, A. (2004). *Eserleri*. Bakı: Şerg-Gerb.
- Araslı, H. (1963). *Dostluğun Şarkısı*. Sayat Nova. Bakü: Azersağr.
- Aslanov, J. (2013). *Azerbaycan Halk Edebiyatında Aşıklık Geleneği*. Bakü: Qanun Publishing.
- Farzaliyev, T., ve Abbaslı, İ. (2004). Azerbaycan beyitleri. XXI - Yeni Neşrler Evi. https://anl.az/el/latin_qrafikasi/axe/ab.pdf.
- Banks, J. A. (2015). *Cultural diversity and education: Foundations, curriculum, and teaching*. Routledge.

- Bayramov, A. (2015). Aşıklık Geleneği ve Kültürel Kimlik. *Journal of Azerbaijani Studies*, 10(2), 45-58.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Harvard University Press.
- Bizimiyol.info, (2017). Sayat Nova əslən azərbaycanlı Sayat Nəva imiş... (Sayat Nova aslen Azərbaycanlı Seyat Neva imiş...) <https://www.bizimiyol.info/az/news/21188.html>
- Florida, R. (2002). *The rise of the creative class: And how it's transforming work, leisure, community, and everyday life*. Basic Books.
- Grişaşvili, İ. (1951). *Seçilmiş Şiirler*. Moskva: Goslitizdat.
- Grişaşvili, İ. (1951). *Şiir*. Moskva: Pravda. Kütüphanə "Ogonyok", No. 21.
- Grişaşvili, İ. G. (1969). *Bolşaya Sovetskaya Ençiklopediya* (Rus), Ed. A. M. Prokhorov. Moskva: Sovetskaya Ençiklopediya.
- Gurbanov, A. (2017). *Müslüman Ermeniler*. Bölgedeki jeopolitik oyunların yeni katılımcıları.
- Gvakhariya, A. A. (1987). *Drevnegruzinskaya Literatura* (V-XVIII vv.). Ed. A. A. Tbilisi: Tbilisiskogo Universiteta.
- Hacıbeyli, Ü. (1928). *Aşığ Seneti*. Khalg Gazeti, No: 4.
- Hamid, S. (2017). *Ermenilerin elimizden aldığı büyük Sayat Nova*. Telegraph.com.
- Huseynov, E. (2016). Soyat Nova ve Azerbaycan Aşıklık Geleneği. *International Journal of Literature and Arts*, 4(3), 128-136.
- Kafkaz Gazeti. (1851). *Sayat-Nova*. №1. 1851.
- Maşov, M. M. (2001). *Gedim Tiflisin Sirri*. Web: <http://www.zim.az/poeziya/1232-mirz-mmmdolu-qdim-tiflisin-sirri.html>
- McAndrew, C. (2002). *Globalization and the art market*. Art Economics Ltd.
- Mammadov, S. (2018). Kadın Aşıklar ve Toplumsal Değişim. *Gender Studies Review*, 7(1), 92-104.
- Memmedoğlu, M. (2007). *Seyyadın Nevesi Sayat-Nova*. Web: <http://zim.az/edebi-elaqeler/2278-syyadin-nvs-sayat-nova.html>
- Memmedoğlu, M. (2014). *Sayat Novanın Azerbaycan'ın yazdığı şiirler*. Web: <http://www.zim.az/edebi-elaqeler/2305-sayat-novann-azrbaycan-dilind-yazd-eirlrlr.html>
- Nal-bandyan, M. (t.y.). *Eski şiirler ve melodiler üzerine*. Bütün Eserler, Cilt 1.
- Necefzade, A. İ., ve Kasimi, S. (2021). *Azerbaycan Muğam Sanatı Dini İle Bağlantılarının Bazı Yönleri Hakkında*. Rusya Sanat Tarihi Enstitüsü, İslam Medeniyeti Tarihinde Makamat: İlişkiler ve Etkileşimler. Uluslararası Geleneksel Müzik Konseyi (ICTM) Araştırma Grubu "Makam" XI. Uluslararası Sempozyumunun Özetleri Ve Materyalleri, 11-13 Kasım 2021, St. Petersburg.
- Ovakimyan, B. (1963). *Istoriya pervogo izdaniya pesen Sayat-Novi*. Literaturnaya Armeniya, no. 10, s. 79-80.
- Paşayev, G. (2013). *Aşığ Senetinin Memarı*. 525-ci Gazet.
- Polonski, Y. (1851). *Sayat-Nova*. Kavkaz, no. 2, sh. 6.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon and Schuster.
- Sayat Amirzade, & Sarabli, S. (2017). *Sayat Nova*. "Arkadaşımın Hicri'siyle uyandım". Tiflis: Merani.
- Sayat Nova. (1982). *Stixotvoreniya* (Şiirler). Sovyet Yazarı.
- Seyidov, M. (1983). *Azerbaycan Mifik Tefekkürünün Gaynagları*. Bakı: Yazıcı.
- Şerifova, S. (2023). *Alevi şair Sayat Nava*. STAD Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 8(1).
- Sovremennaya Ençiklopediya. (2000). *Sayat-Nova*.

Web siteleri

- Web 1.** <https://mybook.ru/author/sayat-nova/stihotvoreniya-127/read/>
- Web 2.** <https://ru.wikipedia.org/>
- Web 3.** https://vk.com/wall-23232544_4393417
- Web 4.** <https://en.wikipedia.org/wiki/Sayat-Nova>
- Web 5.** https://en.wikipedia.org/wiki/Saint_George%27s_Church,_Tbilisi
- Web 6.** <https://www.nadirkita.com/sayat-nova-hayati-sanati-siirleri-dr-mehmet-yilmaz-kitap17696064.html>
- Web 7.** <https://en.wikipedia.org/wiki/Sayat-Nova>
- Web 9.** <http://ru.hayazg.info/>

Notografya

- Nota 1. <https://lovelymusicnotes.com/>
- Nota 2. <https://musescore.com/user/27725609/scores/5468619>

Examination of Sayat Nova's works in in the context of the art of Azerbaijani ashug

Abstract

Azerbaijan, playing the role of a bridge between the ancient East and the West, attracted the attention of its strategically powerful neighbors, and they maintained mutual cultural relationships with the country, which was rich in natural resources. In fact, the Silk Road passing through Azerbaijan and the mutual relationships between the western and eastern countries of our country played a big role in the formation of the culture of our people. Musicians and wordsmiths have worked in Azerbaijan at times. The national music, such as mughams, tasnifs, ashug music, folklore samples are the national wealth of the Azerbaijani people. The art of ashug is an ancient syncretic art form. Ashug was called an ozan (trans.: ashug) in the past, but in modern times, Ashug is a music performer, singer, khananda (singer), composer, actor, dancer, master of artistic recitation, ashug is a poet, scientist, epic story teller, comic actor and pedagogue. Ashug school in Azerbaijan was spread widely in the 18th-19th centuries. The ashug school was also developing later. Interesting and talented ashugs grew up. Ashug Gurbani, Abbas Tufarganli, Kheste Gasim, Valeh, Shamkirli Huseyn, Ali, Alasgar, Molla Juma, Aghdabanli Gurban, Huseyn Bozalganli, Mirza Bilal and others are considered as distinguished ashugs of Azerbaijan. The article deals the development of the musical culture of Azerbaijani ashugs. However, in spite of all this, our aim in the article is to write about forgotten art masters and sazandas (musicians). Besides the representatives of other nations, Azerbaijani researchers also wrote about forgotten ashugs. One such master is Sayat Nova. Ashug Sayat Nova wrote and created in several languages. Most of his goshmas (a form of an Azerbaijani poem), tajnis (a form of lyrical poem in Azerbaijani ashug literature) and poems were written in Azerbaijani language. Besides Azerbaijani, Sayat Nova also composed in Armenian and Georgian. Sayat Nova, who wrote and spoke in Azerbaijani, started to write only in this language when he was 18-20 years old, in Georgian after a few years, and in Armenian after reaching the age of 30. So, most of his goshmas that have come down to us, i.e. 115 are in Azerbaijani, 60 in Armenian and 37 in Georgian. Georgian writer Zezva Medulashvili showed the dialects of Tbilisi Turkic, Tbilisi Georgian and Tbilisi Armenian of that time in his book "Sayat Nova". The translation of 24 poems of ashug in Azerbaijani was given in the book. Sayat Nova's poems have been translated into Russian by many poets. We can cite the names of M.Loizinsky, S.Shervinsky, V.Potapova, V.Brusov, E. Nikolayevsky and others among them. The sources cited in the article are fundamental literature. The goshmas and poems by several Azerbaijani ashugs, as well as Ashug Sayat Nova, which have not been published in any scientific press, are presented in the research article "The art of Azerbaijani ashug in the context of researches and revelations". I think that Ashug Sayat's works will be investigated more deeply by Azerbaijani musicologists and other art historians and will be made available to the readers in the future.

Key words: ashug, saz, Tbilisi, goshma, caravan road, Ashug Alasgar, Abbas Tufarganli, Sayat Nova

